

Hidvégi Máté

„AKI TUD, NEM BESZÉL”

Miklós Pál (1927–2002)

Apósom péntekről szombatra virradóan halt meg. Most vasárnap este van. Még itt lebeg a lelke körülöttem. Neve fennmarad, amíg a távol-keleti, különösen a kínai kultúrával és buddhista művészettel foglalkozni fognak a világon.

1927. május 18-án születik Diósgyőrben. Kivételes tehetségű, már ötéves korában ír-olvas. Szépen rajzol (többalbumnyi remek rajz és akvarell maradt utána), érdeklí a technika, maketteket barkácsol, működő rádiót eszkábál, építész akar lenni. Egy bányásztelepen (Pereces – téglaburkolatú egyenházai ma is megvannak) nevelkedik. Iskolai tanítója apai nagybátyja, Hulják János, európai hírű botanikus. Az ő könyvtárát használja, Herman Ottótól Jókaiig mindent elolvas. (Jókait élete végéig az egyik kedvenceként említi.) Memorizálja a szövegeket. Műveltségén és szövegtudásán az érettségiztető elnök úgy elképed, hogy a legendás hírű elitképzőbe, az Eötvös-kollégiumba küldi felvételire. Az 1945-ös év ez. A családnak a műgyetemre nincs pénze, Pali lemond az építészségről, és francia–magyar szakos bölcsészhallgatónak jelentkezik az Eötvös-kollégiumba, ahová rögtön felveszik. Meghatározó tanárai Kenéz Ernő, Keresztury Dezső, Pais Dezső, Gyergyai Albert. (Keresztury javaslatára változtatja meg családnevét Miklósrá, Gyergyaival annak élete végéig francia nyelven levelez.) Kedvenc költői: Arany, Babits, Weöres. (Egy Babitsot ábrázoló porcelánplakettet könyvespolcának ágya melletti részén tartott. Weöressel közeli barátok voltak, és leveleztek is. Weöres sokszor dolgozott apósom kínai nyersfordításaiából.) 1950-ben diplomát szerez, tudományos aspiránsként Kínába megy. Elutazása választás: menekülés a politika kényszerei elől a tudományba. (Eötvös-kollégiumbeli éveire emlékezve írja majd egy 1997-es keserű levelében ritka éleslátással és mifelénk még ritkább őszinteséggel: „...Örök tanulság lett: hivatalból, mint akkori ifjúsági elnök, leveztettem az ominózus »kizárási« szertartást, hogy azután pár hónap múlva én kerüljek sorra és engem is majdnem kizárjanak – és hogy soha többé ne politizáljak aktívan.”) Kínából – tőle tudom – megváltozva jött vissza. Igazában véve nem lett buddhista, de élete végéig tartó csendes alázat volt benne minden érték iránt. 1951–1954 között a pekingi egyetemen és a pekingi szépművészeti akadémián tanul. Sokfelé eljut, főként gyalogosan, vándorfestőkhöz csapódva vagy teherautók platóján utazva. Szakállt növeszt. Úgy öltözködik, mint a kínaiak, sarut hord, mint a vándorok. Kínai nevet kap: Mi Po. A hétköznapi mellett később megtanulja a régi kínai nyelvet és írást is. (A kínai mellett tudott még franciául, németül, angolul, oroszul és latinul.) Gyönyörűen rajzol. Kalligráfákat is. (Korniss Dezsőt apósom tanította meg a kalligráfia elméletére.) Csiszolt kőbe megfaragtatja pecsétjét. (Ecset, tus és pecsét: ezek voltak legnagyobb és talán egyetlen kincsei.) A kortárs kínai festőművészek legjavával (Li Hszüing-caj, Li Ko-zsan, Li Ku-csan, Vang Csu-csiu, Csi Liang-ji, Csiang Csao-ho, Huan Pin-hung, Vu Co-zsen) baráti viszonyba kerül. A festés minden titkát megtanítják neki. Úgy tekintik, mint közülük valót, mint valakit a beavatottak közül. (Legszebb könyve – A SÁRKÁNY SZEME. BEVEZETÉS A KÍNAI PIKTÚRA IKONOGRÁFIÁJÁBA, Corvina, 1973 –, amely lengyel, német és fran-

cia nyelven is megjelent, ennek a „beavatott” tudásnak a gyümölcse. Megvalósította benne azt a történeti módszert, amelyet többdimenziós, strukturális kauzalitásnak nevezett el később. Ennek lényege, hogy a történések – a történelem – okai és okozatai nem érthetők meg lineáris kauzalitással, hanem csak a politika, az irodalom, a művészet, a technika, a jog, a vallás, a magánélet stb., azaz csak *minden* bevonásával.) Megismerkedik az öreg Csi Paj-sival, akit a XX. század legnagyobb kínai művészenek tartanak. (Könyve: CSI PAJ-SI, Képzőművészeti, 1962.) (Évek múltán még egyszer elutazott Kínába. Barátai egy része akkorra már meghalt, többen a kulturális forradalom áldozatai lettek. Apósom szomorúan jött haza. Azt mondta, az ő Kínája nincs többé.) Egyetlen nem kínaiként eljut Tunhuangba. Három hónapot tölt itt, naplójába belerajzolja az Ezer Buddha Barlangtemplomok falképeit. Itt készített jegyzeteiből nő ki első könyve (A TUNHUANGI EZER BUDDHA BARLANGTEMPLOMOK, Magyar Helikon, 1959). (Világhírnevet éppen ez a munka hozott neki. Egy pár éve megjelent külföldi könyvben olvastam, hogy a nemzetközi sinológia őt tekinti annak, aki Tunhuangot az európai kultúra számára újra felfedezte.)

1954–1958 között a Hopp Ferenc Múzeumban dolgozik. Innét az MTA Irodalomtudományi Intézetébe kerül. Tőkei Ferencsel megírja A KÍNAI IRODALOM TÖRTÉNETE című monográfiát (Gondolat, 1960). Megjelennek kötetekbe gyűjtött esszéi – OLVASÁS ÉS ÉRTELEM (Szépirodalmi, 1971), VIZUÁLIS KULTÚRA (Magvető, 1976). József Attila-díjjal (1973) és Munkácsy-díjjal (1982) tüntetik ki. Egyik első hazai méltatója a strukturalizmusnak. Baráti kapcsolatba kerül és levelez Roman Jakobsonnal. 1975-től tíz évig vezet az Iparművészeti Múzeumot. Megjelenik a magyar szemiotikai irodalom egyik alapművének számító könyve, a KÉP ÉS KOMMUNIKÁCIÓ (MŰOSZ, 1980). Baráti szálak fűzik Vasarelyhez és Kepes Györgyhez. Megírja A ZEN ÉS A MŰVÉSZET című könyvét (Magvető, 1978), majd ennek folytatásaként a KAPUJANINCS ÁTJÁRÓ-t (Helikon, 1987), amelyben középkori kínai buddhista szövegek – ahogyan ő nevezi: katekizmusok – általa készített fordítását és saját magyarázatait adja közre. Az 1987. évi nyugdíjba vonulása előtt két évig a Hopp Ferenc Múzeum igazgatója. Ezután 2001-ig az ELTE-n tanít kínai művészettörténetet.

Igazi mestere Felvinczi Takács Zoltán volt. Ő volt az aspiránsvezetője, kandidátusi értekezésének bírálója, tulajdonképpen ő volt szellemi atyja. (Szánkózó unokái mellett Takács Zoltán fényképe volt az egyedüli fotó, amelyet dolgozószobájában kifüggesztett.) Baktay Ervint is mesterének tartotta. Az 50-es évek második felében sokat voltak együtt a Hopp Ferenc Múzeumban. Tanítványi-baráti szálak fűzték az öreg Ligeti Lajoshoz is. Ligetinek apósomhoz írott leveleiből látom, milyen fontos volt ő Ligetinek. Barátság fűzte – most csak a halottakat említem – Juhász László belsőépítéshez. Amikor Juhász megbénult, ő tanította meg újra beszélni és írni. Barátja volt Tőkei Ferenc, aki egyik utolsó könyvét (A KÍNAI FESTÉSZET ELMÉLETE című szöveggyűjteményt) Miklós Pálnak ajánlotta. Egy életen át tartó barátság fűzte Vujicsics Sztójánhoz, akivel a betegségekben is osztozott. Barátja volt Kaesz Gyuláné, Kató, valamint Szerb Antalné, Klári és testvére, Bálint Endre. A művészek közül talán a legjobb barátja Kondor Béla volt. Mivel ez már történelem, megírom, a jó szakmai viszonyon túl barátság is fűzte Antall Józsefhez. Kapcsolatukra jellemző Antall alábbi, japán kerti metszetre írott újévi jókívánsága: „MI PO kínai sexualpathologus úrnak, Sashegyen – Tisztelettel a konkurrenciá, azaz a japánok nevében, mao-mao-mao – BUÉK, 1976/77, AN Tall-jó.”

Tűnődöm, mi volt a legjellemzőbb tulajdonsága. Azt hiszem, az, hogy semmihez sem ragaszkodott. Tárgyakhoz, dolgokhoz végképp nem. Talán csak az ecseteihez, a

tushoz és a pecsétnyomójához. Bár ha elkérem, biztosan nekem adta volna őket. A semmihez sem ragaszkodás hagyatta ott vele az Iparművészeti Múzeumot, aztán a Hopp Ferenc Múzeumot és tulajdonképpen az életet. Öt-hat év óta a betegségeivel bajlódott. Hetvenedik születésnapjára tanítványai és kollégái emlékkönyvvel lepték meg. Ennek örült, de tulajdonképpen már csak nekünk tudott örülni. Aztán már ehhez sem ragaszkodott. Nyár elején nagyon beteg lett. Megbénult teljesen. Elvesztette a beszédet is. Irtózott a kórháztól, megoldottuk az otthoni ápolását. Fiatal és szép nővérek ápolták. Velük beszélt egy-egy szót vagy tőmondatot, velünk annyit sem. Csak nézett. Különös kommunikáció alakult ki köztünk: a nézéssel való beszéd. Némelyik könyvét régebben dedikáltattam vele. Nem szívesen írt dedikációt, de ha igen, akkor az általában kínai szöveg volt. Nem tudom, miket írt a könyveimbe. Egyetlen olyan dedikációt találtam, amelyet lefordítottam vele: „*Aki tud, nem beszél.*” Erre most találtam rá, tartom a kezemben. Utolsó könyve ez, TUS ÉS ECSET a címe (Liget, 1996).

2002. november 16-án halt meg pasaréti lakásának dolgozószobájában. Végrendeletéről, hogy lenne-e, egyikünk sem tudott. Azt gondoltam, bemegyek a dolgozószobába, és megnézem, találok-e valami végrendeletfélét. Becsuktam az ajtót. Halott apósom feküdt az ágyán, én meg félhangosan beszélni kezdtem hozzá. Olyasmiket mondtam, hogy ne haragudj rám, ha zavarlak, de szeretném tudni, létezik-e végakaratom, most odamegyek az íróasztalodhoz, és megnézem a fiókot. A fiókban nem volt végrendelet, benne volt a szakmai önéletrajza, a publikációs jegyzéke (háromszáz tétel), ott volt a pecsétnyomója meg a tus. Megnéztem az asztal tetejét is. Odébb raktam az ecseteit tartó üveget, nézegettem a papírokat. Semmi. Áll a szobában egy fiókos szekreter is, félhangosan mondtam, most megnézem ezt a szekretert, ne haragudj, de most a fiókokat ki fogom húzgálni. Ott se volt semmi. Ekkor azt mondtam az én halott apósomnak, hogy ha van végrendelete, és szeretné, ha én megtalálnám, segítsen. Olyan furcsa érzés volt: odamenni a nagy könyvespolchoz, ahol százával vannak a könyvek egymáson meg egymás fölött bedugdosva, és odaemelni a kezem az egyik rekeszhez, nem is látni, hogy hová, és kivenni azt a papírost, amely a dátum szerint tizenegy és fél évvel ezelőtt íródott a kézírásával, és a tetején ez áll: „Tekintendő ez végakaratom!”

Lengyel Balázs

KÉT DOKUMENTUM

Az első

Nemes Nagy Ágnesnek három versfüzetét őrzöm, melyekbe 1936-tól, vagyis tizennégy éves korától hosszú ideig, egészen 1960-ig írta be a verseit. Kézírással persze, hol ceruzával (többnyire), hol tintával. Gépelni sosem tudott.

Ezekből a füzetekből, pontosabban a régiiek anyagából válogatva publikálta 1946-ban KETTŐS VILÁGBAN című kötetét. Tizennyolc verset mindössze. (Pilinszky János első kötete, a TRAPÉZ ÉS KORLÁT tizenkilenc verset tartalmazott.) Később, sokkal-sokkal ké-